

УДК 821.112

В. А. Гаманюк

МІЖКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Гаманюк В. А. Міжкультурні особливості художніх текстів сучасної німецької літератури.

У статті проаналізовано сучасну літературу Німеччини з позиції наявності в тих чи тих художніх доробках елементів, що засвідчують особливості мультикультурного співбуття представників різних мовних і етнічних спільнот. Визначено міжкультурний потенціал творів німецьких авторів, у яких попри відтворення типових життєвих ситуацій сучасної Німеччини простежується національна специфіка. Основний акцент зроблено на текстах, що належать до «інтеркультурної літератури»: Sachbücher, Migrantenliteratur (творах авторів-мігрантів, які мешкають у Німеччині, а також творах

авторів німецького походження, які мають досвід довготривалого перебування у відмінних культурних контекстах) та Frauenliteratur.

Ключові слова: міжкультурний потенціал, мігрантська література, жіноча література, документальна проза, інтеркультурна література.

Гаманюк В. А. Межкультурные особенности художественных текстов современной немецкой литературы.

В статье анализируются современные произведения литературы Германии с позиций наличия в тех или иных художественных произведениях элементов, которые демонстрируют особенности мультикультурного сосуществования представителей разных языковых и этнических сообществ. Определяется межкультурный потенциал произведений немецких авторов, в которых, невзирая на создание типичных жизненных ситуаций современной Германии, прослеживается национальная специфика. Основное внимание акцентируется на текстах, которые относятся к «интеркультурной литературе»: Sachbücher, Migrantenliteratur (произведениях авторов-мигрантов, которые живут в Германии, а также произведениях авторов немецкого происхождения, которые имеют опыт длительного проживания в непривычных для них культурных контекстах) та Frauenliteratur.

Ключевые слова: интеркультурный / межкультурный потенциал, мигрантская литература, женская литература, документальная проза, интеркультурная литература.

Hamaniuk V. A. Intercultural features of artistic texts of modern German literature.

The article analyzes the works of modern German literature with intercultural potential. These are works that belong to “Intercultural Literature”: Sachbücher, Migrantenliteratur (works by migrant authors living in Germany, as well as works by German authors who have a long-term experience in excellent cultural contexts) and Frauenliteratur. Attention is drawn to the fact that the language and cultural landscape of Germany has essentially changed due to migration, mobility, globalization and integration processes. It affected the structure of society, turning them from monocultural to multicultural. Literature, which reflects the life of society in all its manifestations, now contains a powerful intercultural component, which is an essential social feature of the German present. In a multicultural environment, citizens need a “common language” for understanding. The emergence of such a “language” is possible only in terms of familiarity with “other” cultures, cultures of neighbors, their understanding and acceptance. Therefore, in recent decades in German literature there has been a large number of works that are known in the theory as “intercultural literature”.

The texts of modern German literature, not only “intercultural”, have an extremely large intercultural potential, because they: reflect realities of everyday life of modern Germans in all variety of life situations; offer the reader actual problems that are close to different people from different cultural centers; recreate social relations and relationships between people; demonstrate examples of social behavior and thinking of modern Germans; their language is alive and figurative. This literature not only reflects the present-day Germany through the image of everyday life of ordinary citizens in a multicultural society, but also contains a comparative component of several cultures, with a focus on differences based on religious grounds, offering behavior patterns, communication styles, and differences of time and space perceptions. It is not only a good material for the analysis of purely intercultural elements, but also a wealth of material for linguistic analysis.

Key words: intercultural features, intercultural potential, migrant literature, women's literature, documentary prose, intercultural literature, philosophical novel.

Літературний ландшафт сучасної Німеччини вирізняється різнобарв'ям. Якщо ще два десятиліття тому деякі ЗМІ писали про відсутність яскравих текстів німецькою мовою, то сьогодні німецькомовна література представлена всіма можливими напрямками з широким тематичним спектром.

Сьогодні літературу Німеччини вивчають літературознавці, мовознавці, спеціалісти з проблем міжкультурної комунікації, фахівці з дидактики навчання німецької мови. Причина такої уваги полягає насамперед у самотності німецькомовної літератури, яка повною мірою відтворює самотній характер німецького суспільства, однією з ключових ознак якого є мультикультурність і багатомовність.

Мета статті – проаналізувати сучасну літературу Німеччини на наявність в творах міжкультурних елементів, які відтворюють особливості мультикультурного співбуття представників різних мовних і етнічних спільнот, а також визначити міжкультурний потенціал творів німецьких авторів, у яких попри відтворення типових життєвих ситуацій сучасної Німеччини простежується національна специфіка.

Література німецькомовних країн завжди викликала інтерес вітчизняних дослідників. Протягом багатьох віків німецька література як література з давніми традиціями, яка дала світу багатьох лауреатів Нобелівської та інших премій із літератури, вирізнялася філософським характером і наявністю усталених форм. Німеччина, починаючи з 1871 року, коли на політичній карті світу з'явився *das Deutsche Reich*, довгий час була національною державою, попри різнобарвну мовну палітру, представлену багатьма діалектами (спадок ще середньовічної роздробленості). Єдність громадян країни, захист єдиної для всіх німецької мови і німецької культури стали провідною ідеєю, яка ретранслювалася політиками, журналістами, науковцями, а також знайшла відбиток у художній літературі. Це пояснювалося насамперед однорідною структурою німецького суспільства, належністю кожного громадянина, навіть у віддаленому містечку, загубленому в Альпах, тому, що ще й досі називається “*das Deuschtum*”.

Сьогодні ситуація в Німеччині, як і в інших країнах Європи, суттєво змінилася. До основних ознак сучасного світу слід віднести

передовсім глобалізацію, міграцію, мобільність, інтеграційні процеси й інформатизацію всіх сфер приватного й суспільного життя. Ці процеси суттєво вплинули на структуру суспільства багатьох країн світу, перетворивши їх з колись монолінгвальних і монокультурних на полілінгвальні й мультикультурні. Німеччина є у Європі тим, що німецькою мовою зветься “das Paradenbeispiel”, у тому розумінні, що ця країна протягом кількох десятиліть перетворилася з держави з провідною ідеєю «одна мова – одна нація» на державу, де, згідно зі статистичними даними, майже 10% населення становлять іноземці або особи мігрантського походження (die Personen mit dem Migrantenhintergrund), як їх сьогодні політкоректно називають у пресі. Тож мовний і культурний ландшафт Німеччини став надзвичайно строкатим, адже іноземці принесли з собою не тільки мову, а й культуру як у вузькому, так і у широкому потрактуванні.

Життя пересічних громадян у неоднорідному мовному й культурному контексті так чи так піддається впливу інших культур і формує нову мультикультурну реальність. Ця нова реальність відтворюється у широкій палітрі сучасних німецькомовних творів, позначається на настроях і вподобаннях читачів німецької літератури, Автори успішних творів швидко стають відомими, їх твори – бестселерами, які зазвичай одразу екранізуються і, отже, набувають популярності.

Значний відсоток іноземців, які мешкають у Європі, позначився на всіх сферах суспільного життя. Перебуваючи в гетерогенному мовному і національному середовищі, мешканці Європи потребують «спільної мови» задля порозуміння. Поява такої «мови» можлива лише за умов ознайомлення з «іншими» культурами, культурами сусідів, їх розуміння і прийняття. Тому в останні 2–3 десятиліття в німецькій літературі з'явилася велика кількість творів, відомих під назвою «інтеркультурна література», хоч, зауважимо, відповідне поняття не має загальноприйнятого витлумачення.

Під «інтеркультурною літературою» розуміють: 1) твори з великим міжкультурним потенціалом (зокрема й твори класичної німецької літератури, що тематизують проблему «життя на чужині»); 2) твори сучасної німецької літератури, переважно німецьких авторів, у яких порушується проблема «мігрантів» у контексті сучасної Німеччини / Європи; 3) твори так званої «мігрантської літератури», авторства письменників-іноземців, що мешкають у Німеччині;

4) твори авторів різного походження, які у формі документальної прози пропонують «путівники» країною загалом, окремими містами або навіть континентами, звертають увагу на суто типові деталі.

Сучасні німецькі тексти, не лише «інтеркультурної літератури», засвідчують надзвичайно потужний міжкультурний потенціал, адже вони: а) відбивають реалії повсякденного життя сучасних німців у всій різноманітності життєвих ситуацій; б) пропонують читачеві актуальні проблеми, які є близькими для різних людей з різних культурних осередків; в) відтворюють соціальні відносини та стосунки між людьми; г) демонструють приклади соціальної поведінки й спосіб мислення сучасних німців; г) їх мова є живою і образною.

Для розвитку міжкультурного порозуміння найбільш, так би мовити, сприятливими є так звані “Sachbücher” (твори фахової спрямованості, спеціальна, фахова література); твори мігрантів (“Migrantenliteratur”) та так званої «жіночої літератури» (“Frauenliteratur”).

Загальноприйнятим є таке потрактування поняття “das Sachbuch”: “Ein Sachbuch ist ein Buch, das ein bestimmtes Sachthema plausibel und sprachlich verständlich darstellt”), тобто це твір, у якому легко й доступно розкрито певну тему. Через надзвичайну важливість проблеми міжкультурної взаємодії в умовах міграції значної кількості людей задля навчання, у пошуках роботи, для відпочинку й з інших причин з'явилася велика кількість так званих «інструкцій з використання» для різних країн та міст, як-от, наприклад, твори М. Горські (M. Gorski) “Gebrauchsanweisung für Deutschland” та Я. Гайна (J. Hein) “Gebrauchsanweisung für Berlin” та ін.

До цієї категорії належать і твори відомого письменника російського походження В. Камінера (W. Kaminer), який у серії книг на зразок “Mein deutsches Dschungelbuch”, “Russen-Disko”, “Küche totalitär” та ін. пропонує власний погляд на відмінності менталітету, поведінки, нахилів, звичок, кухні, традицій представників двох відомих йому культур.

В. Камінера можна розглядати і як яскравого представника мігрантської літератури. Твори так званої “Migrantenliteratur” представлені творами іноземців, які мешкають у Німеччині, мають іноземне походження, але народилися і виростили в Німеччині, працюють тут або навчаються. У їхніх текстах художньої літератури

відтворено ті два світи, у яких їм доводиться жити. Крім того, до цієї категорії належать також твори письменників німецького походження, де йдеться про власний досвід перебування за кордоном, аналізуються соціальні, ментальні й психологічні відмінності, демонструються прості зразки, зрозумілі ситуації. Ідеться про вже добре знаних авторів, як-от: Е. Севгі Ездамар (E. Sevgi Özdamar), С. Ездаган (S. Özdoğan), Ф. Займоглу (F. Zeimoglu), Р. Шамі (R. Schami), Г. Мюллер (H. Müller) та інші.

Прикладом першої групи може слугувати творчість Х. Акюн (H. Akün), письменниці німецького походження, журналістки, яка у своїх романах “Einmal Hans mit heißer Soße: Leben in zwei Welten” та “Ali zum Dessert”, що виявляють автобіографічні риси, наочно демонструє всі складнощі «життя у двох світах», які так не схожі. Ось так, наприклад, письменниця описує власну оселю, вказуючи на те, що відрізняє її від типово турецького помешкання:

Meine Wohnung in Berlin ist nicht sehr türkisch eingerichtet, abgesehen von einer Wasserpfeife aus blauem Glas, die mir vor vielen Jahren ein deutscher Freund aus seinem ersten Türkeiurlaub mitgebracht hatte. Ich habe keine Glasvitrine, in der Mokkagläser mit Goldrand stehen. Und vor goldenen Bilderrahmen, in denen Fotos meiner umfangreichen Familie kleben, bin ich bisher verschont geblieben. Auch bunte Teppiche gibt es nicht, dafür Oberlichter und schräge Fenster (2, с. 8).

Іншу групу представляють письменники, які довгий час мешкали за кордоном і мають власний досвід перебування в іншій країні, життя в іншому соціальному вимірі. Серед них С. Кюглер (S. Kuegler) та К. Гофманн (C. Hofmann). Обидві письменниці мешкали серед представників віддалених від їхньої рідної культур, тож змогли передати всю палітру відтінків несхожого на їхній світ середовища. Цікавим видається те, що і роман С. Кюглер “Dschungelkind”, і роман К. Гофманн “Die weiße Massai” були одразу екранізовані. Зіставлення звичного і незвичного є неодмінною ознакою таких текстів. Ось як С. Кюглер описує свої враження від першої після повернення з Африки поїздки потягом:

Meine Augen werden immer größer, denn heute, mit 17 Jahren, sehe ich zum ersten Mal einen richtigen Zug. Er kommt mit so hoher Geschwindigkeit auf mich zu, dass ich vor Schreck ein paar Schritte zurückweiche. Dieser Zug sieht anders aus als die Züge, die ich in Büchern gesehen habe. Er ist nicht mit Blumen geschmückt, es kommt kein Rauch

aus einem Schornstein, und die Farbe ist auch anders. Dieser Zug ist so groß und unheimlich wie ein langer weißer Wurm, der aus einem schwarzen Loch hervorkriecht (8, с. 15).

Цікавим є ще один твір німецького письменника Ш. Мьоллера (S. Möller) “Viva Polonia: Als deutscher Gastarbeiter in Polen”, де автор постійно порівнює польську та німецьку культуру, погляди на звичні речі, поведінку в повсякденних ситуаціях, звички, настанови, забобони та ін. Наприклад, увазі читачів запропоновано перелік «корисних порад» до весілля у Польщі:

Die Braut sollte ein Tränchen verdrücken – das bringt Glück.

Wenn bei den Fest-Vorbereitungen Glas und Teller kaputtgehen, bringt das ebenfalls Glück.

Geheiratet wird am besten in Monaten mit dem Buchstaben »r«. Gute Termine sind Weihnachten und Ostern, schlechte Termine in der Fastenzeit vor Ostern und der erste April. Am ersten April besteht nämlich die Gefahr, dass das Paar seine Ehe nicht ernsthaft führen wird... (10, с. 24).

Окрім того, автор надзвичайно багато уваги приділяє мовним аспектам, відмінностям у німецькому та польському спілкуванні, характеризує ставлення до таких понять, як демократія, гостинність, честь, молодість, старість і т. ін.

Тексти творів мігрантів, хоч подекуди й містять кліше чи упередження, усе ж таки пропонують надзвичайно цікавий фактичний матеріал для міжкультурного аналізу. Можна не тільки систематизувати спільні та відмінні риси двох культур, двох стилів життя, але й порівнювати їх з власною культурою. Через таке паралельне сприйняття кількох культур відбувається не лише засвоєння міжкультурних знань через призму власної культури, хоч це й не завжди усвідомлюється, відбувається та сама міжкультурна сенсibilізація, яка в подальшому уможливорює толерантне сприйняття «іншого», сприяє позитивній налаштованості на розуміння «незвичного / невідомого».

Ще одним джерелом міжкультурного є так звана «жіноча література» (Frauenliteratur), що в німецькому літературознавстві не забарвлена негативними конотаціями, коли йдеться про якість творів, і не є тотожним поняттям на позначення так званих «жіночих / любовних романів» у вітчизняному літературознавстві. Ці романи часто видаються у серії “Frau in der Gesellschaft”, адже, по

суті, у центрі уваги кожного з них доля пересічної німецької жінки, яка страждає від самотності, проте не втрачає надії знайти свою долю. Вона помиляється, але йде далі, намагається вирватися із зачарованого кола, у якому їй просто затісно. Тій чи тій героїні часто мало бути просто матір'ю і господинею в домі, їй мало бути просто коханою дружиною і проводити час із веселими подругами, що так само не переймаються жодними проблемами. Героїні прагнуть бути корисними, робити щось потрібне, мати справи більш важливі, ніж купівля нової сукні. Тож, насправді, ці романи є відтворенням життєвих ситуацій сучасних жінок у період їх переходу від відомого гендерно маркованого “Kinder, Küche, Kirche” до осучаснених “Karriere, Klamotten, Kosmetik” або “Klamotten, Kohle, Karriere”.

Романи цієї групи, куди належать твори Г. Лінд (H. Lind), С. Фрьоліх (S. Fröhlich), К. Гір (K. Gier), є надзвичайно цікавим для аналізу матеріалом з повсякденного життя. Приклади поведінки у транспорті, лікарні, магазині, кафе, спілкування з сусідами, зі старшими людьми і з молоддю – усе це не тільки відтворює побутовий і повсякденний контекст Німеччини, так би мовити, «у картинках», але й передається сучасною німецькою мовою в усіх її стилістичних і соціолінгвістичних проявах. Мова є метафоричною, містить незвичні й неочікувані порівняння й інші стилістичні засоби та фігури. Це добротний матеріал не тільки для аналізу власне міжкультурних елементів, але й для лінгвістичного аналізу загалом.

Отже, узагальнюючи вище викладене, можна стверджувати, що сучасна німецька література має надзвичайно потужний міжкультурний потенціал. Вона не тільки відображає сьогодення Німеччини через зображення повсякденного життя пересічних громадян у мультикультурному суспільстві, але й демонструє зіставний компонент кількох культур, акцентує увагу на світоглядних відмінностях, ґрунтованих на релігії, пропонує моделі поведінки, стилі спілкування, сприйняття часу і простору. Найбільш цінний матеріал для аналізу культурних відмінностей містять три групи творів: так звані “Sachbücher”, “Migrantenliteratur” та “Frauenliteratur”.

Література

1. Aküyn H. Einmal Hans mit heißer Soße / Hatice Aküyn. – München : Wilhelm Goldmann Verlag, 2007. – 192 s.
2. Aküyn H. Ali zum Dessert / Hatice Aküyn. – München : Wilhelm Goldmann Verlag, 2008. – 224 s.

3. Fröhlich S. Familienpackung / Susanne Fröhlich. – Hamburg: Fischer Verlag, 2009. – 256 s.
4. Gier K. Für jede Lösung ein Problem / Kerstin Gier. – Köln : Bastei Luebbe AG, 2009. – 304 s.
5. Gorski M. Gebrauchsanweisung für Deutschland / Maxim Gorski. – München, Zürich : Piper Taschenbuch Verlag, 2002. – 176 s.
6. Hofmann C. Die weiße Massai / Corinne Hofmann. – Knaur Verlag, 2000. – 462 s.
7. Kaminer W. Mein deutsches Dschungelbuch / Wladimir Kaminer. – Manhattan Verlag, 2003. – 256 s.
8. Kuegler S. Dschungelkind / Sabine Kuegler. – Knaur TB Verlag, 2006. – 352 s.
9. Lind H. Kuckucksnest / Hera Lind. – Diana Verlag, 2016. – 446 s.
10. Möller S. Viva Polonia : Als deutscher Gastarbeiter in Polen / Steffen Möller. – Frankfurt: Scherz Verlag, 2008. – 368 s.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2017 р.